

SKANDINAVIEN-AMERIKA LINIEN

Skibsmusikere samt andre danske musikere, der besøgte USA

Fra de første udprægede emigrationsår omkring begyndelsen af 1800-tallet var det umuligt at rejse direkte fra Danmark til Amerika via skibsafgang med et dansk rederiselskab. Man måtte benytte sig af andre linier i Europa og derfor foranstalte strabadserende transport (ofte med lokale sejlskibsrunder) til havne i Tyskland, Holland eller England. Med dampskibets opfindelse blev rejserne hurtigere, men stadig umådeligt udmattende for de rejsende, der for det store flertals vedkommende måtte benytte sig af den billigste og dermed ringeste skibssindkvartering. Før 1868 (hvor emigrationsloven blev vedtaget) havde Danmark ingen myndigheds- og sundhedspolitik/kontrol på området, men lovens ikrafttræden medførte, at udenlandske linjer lejlighedsvis anløb København.

Behovet for en fra København fast afgående linje voksede, og det første danske emigrantraderi, Thingvalla Linien, blev stiftet i 1880 og fik eneret på sejladserne på København. Hård konkurrence nødvendiggjorde udvidelse af flåden, men en række havarier forårsagede stærk nedgang i passagertallet. Den deraf manglende kapitaltilgang nødvendiggjorde, at man solgte selskabet til DFDS den 1. oktober 1898. Derved opstod Skandinavien-Amerika Linien, som blev en lidt mere succesfuld affære frem til 1935, idet DFDS forstod at forny tonnagen hensigtsmæssigt.

Hver enkelt båd havde et orkester, hvis primære opgave var at spille ved ankomst/afgang, så situationen blev så festlig som mulig (det var dengang et nok så nedtrykkende øjeblik at vinke farvel til hjemlandet med så megen usikkerhed forude). Skibene sejlede København-Christiania (Oslo)-Kristiansand-New York og samme vej tilbage.

Der var god tid ved havneanløbene, hvorved f.eks. rejsende fra USA til København kunne nå at komme i land og se Christiania og så fremdeles.

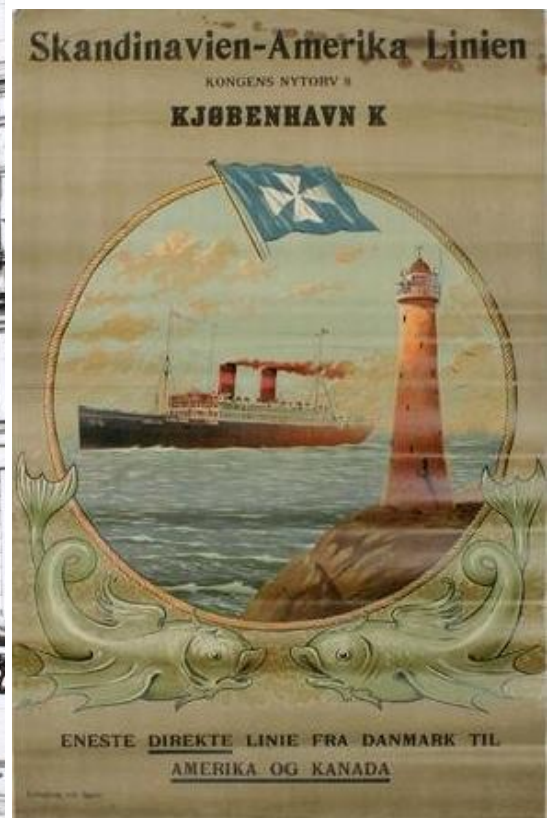
Skandinavien-Amerika Liniens kontor t.h., der forestod billetsalg og ekspedition af passagerer, post m.v. i de tidlige år

Set fra Kgs. Nytorv. T.v. Bredgade med Kanneworffs hus på hjørnet, derefter St.Strandstræde, og t.h. Nyhavn 1 med Skandinavien-Amerika Linien.

Senere, i 1920'erne, rykkede konkurrenterne 'Cunard Line' og 'White Star Line' ('Titanic') ind i disse kontorer

Skandinavien-Amerika Liniens hovedkontor (admin/skibsdrift), Kgs. Nytorv 8, København (fra ca. 1915 overtog A. P. Møller/Mærsk ejendommen)

200 Gange over Atlanterhavet som Fører af „Oscar II“

Et Besøg i Kaptajn F. W. Hempels Kahyt den høje

Der er et særegent Præg over Atlanterhavets Skibsførere. Det er ikke *ael* alene, at deres Baade er større og smukkere end saa mange andre, der pløjer Bølgen blaa. Men der er over Manden, over Personligheden, noget mere — hvad skal man kalde det? — helstøbt, noget mere af *Verden*. Man har paa Fornemmelsen, at der ligesom straalere Tryghed og mandig Fasthed ud fra dem . . . en beroligende Følelse, naar man er med ombord, og Atlanterhavet ligger og ruller og viser Tænder.

Og denne rolige, trygge Fornemmelse har man i hvert Fald, naar man sidder i Kaptajn F. W. Hempels Kahyt ombord paa „Oscar II“ — en af Skandinaviens Amerika Liniens smukkeste Baade.

„Ogsaa „Hellig Olav“ og „United States“ er nok gode Skibe. Det skal ogsaa „Frederik VIII“ være, efter hvad de siger. Men „Oscar II“ det er nu et *særligt* godt Selskab!“ siger Kaptajn Hempel med denne inderlige Overbevisning, man faar, naar man har ført sin Skude i Storm og Stille, i Magsvejr og gennem Farer.

„Paa min forrige Rejse var det 200de Gang, jeg sejlede over Atlanterhavet som Fører af „Oscar II“ — altsaa 100 Rundrejser!“ tilføjer Kaptajn Hempel. „Alle-rede i 1889 blev jeg Aspirant i Amerika-

farten, men tidligere havde jeg jo været Fører. Og jeg havde faaet set New York første Gang i 1879, da jeg var 19 Aar. Det var i de unge Dage. Siden hen kom jeg ud over hele Verdens Vande. Jeg har nemlig faaret til Søs siden 1875, altsaa i samfulde 44 Aar! I 1888 førte jeg et russisk Sejlskib paa St. Petersborg, siden kom jeg ombord i Det Forenede „Leopold II“ og var 2. Styrmand med „Anglo Dane“ paa Antwerpen. Ellers har jeg forøvrigt næsten været med i alle Det Forenede Fartøjer i udenrigsk Fart.

I Amerikafarten blev „Hekla“ min første Baad. Den førte jeg i halvandet Aar paa en 7-8 Rundrejse om Aaret. Og i 1902, da Selskabet begyndte med de store Baade, kom jeg som Styrmand ombord i „Oscar II“, et Par Maanedere forinden den blev afleveret. Og i 1904 blev jeg endelig Chef ombord og har været det siden.

Alene som Fører af „Oscar II“ har jeg ført 130.000 Passagerer over Atlanterhavet. Og det er gaaet godt og jævnt, og vi har omtrent udsøjet en 800.000 engelske Mil i den Tid . . .“

Kaptajn Hempel siger disse Tal med et roligt og tillidsfuldt Smil — de bliver adskilligt forstørrede, inden han en Gang gaar fra Bordet for at nyde sin Livsafien paa Landjorden. *Emile*

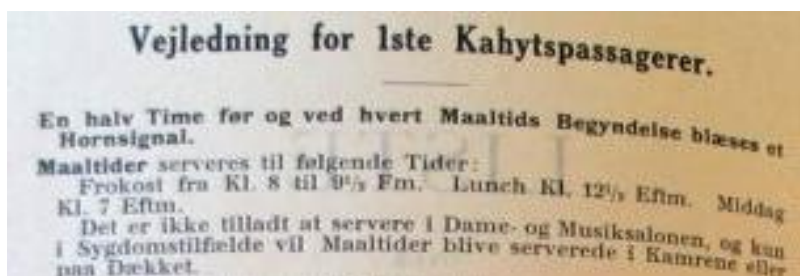
Amerika-bådene var, i denne sammenhæng, 'Oscar II' 1901-1933, 'Hellig Olav' 1903-1934, 'United States' 1903-1935 og 'Frederik d. VIII' 1914-1936. Alle 4 skibe undgik ulykker og blev ophugget, som trafikken aftog med underskud til følge.

S.S. "Hellig Olav"-skibssorkestret spiller, ukendt år, ved anløb Kristianssand eller Christiania

Udover at festliggøre ankomst/afsejling, hvor orkestrene spillede fra dæk under anduvning og afgang, underholdt orkestrene - når det var magsvejr i rum sø - lejlighedsvis på promenadedækkene.

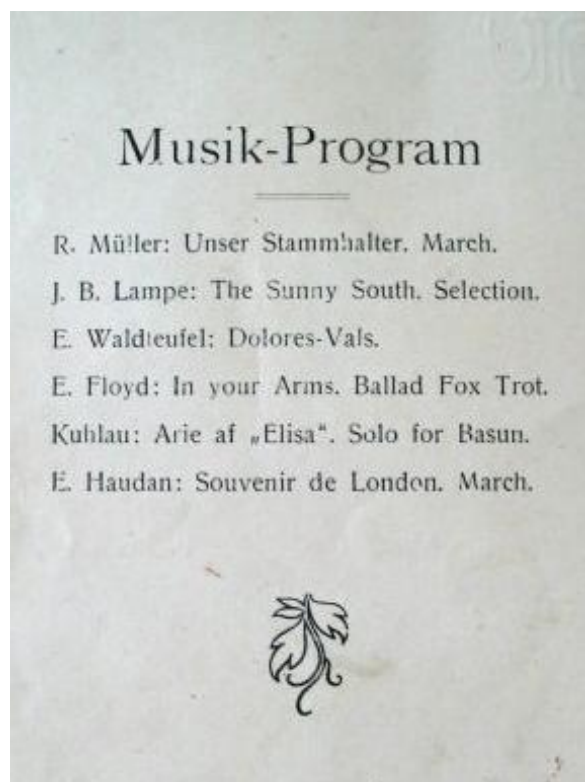
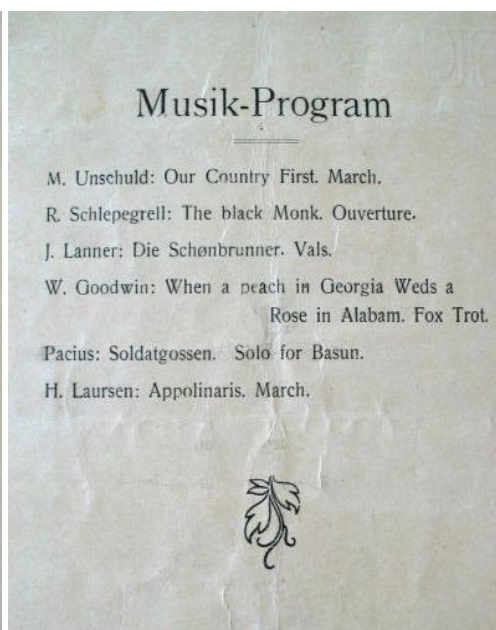
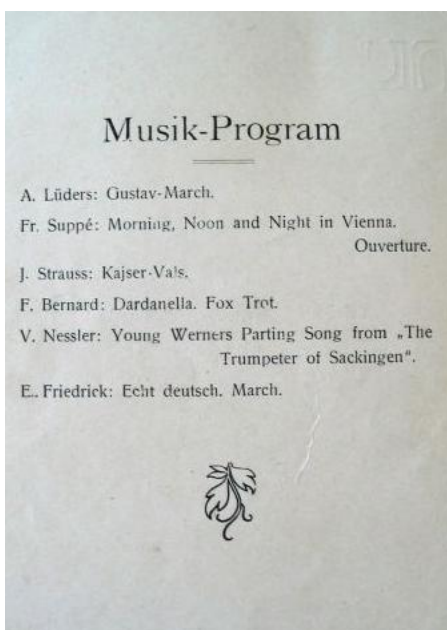
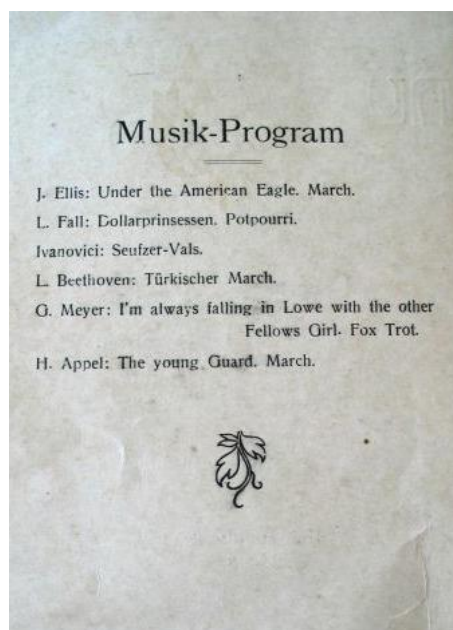
Der blev ogsaa arrangeret salonkoncerter om aftenen, formentlig for passagererne på 1. Klasse. Disse koncerter må have haft en vis standard, idet der engageredes særlige dirigenter - således blev komponisten/dirigenten Edvard Brink tilbudt at lede orkestret på en rundrejse til New York (hvor han gerne ville have studeret de ny ragtime-rytmer), men han måtte afslå, da han ikke kunne løses fra sine teaterforpligtelser. Det er nok ikke tænkeligt, at der i de tidlige år har været dans til musikken ombord. Yderligere brugtes rent faktisk horn- eller musiksignaler til at forkynde spisetiderne.

Før man påbegyndte brug af gongong'en!

S.S. "United States" juli 1913, skibsorkestret underholder på dækket i rum sø.

Forskellige musikprogrammer for koncert-udfoldelser ombord. Især er det bemærkelsesværdigt, at man har et udtog af Jens Bodewalt Lampes værk, "The Sunny South", på programmet samt helt up-to-date og populære ting som f.eks. "Dardanella", der var en stor succes i Scala-Revyen "Hallo, Amerika!" i København i 1920.

Det vil sige, at de danske skibsmusikere - under havneophold i New York - siden 1880 havde gode muligheder for at orientere sig "live" om den musikalske udvikling i USA, og dertil anskaffe sig materiale i form af instrumenter og, efterhånden som udviklingen tog til, også noder og grammofonplader.

T.v.: S.S. "United States" forlader Københavns Frihavn og passerer Langelinie-ydermolens lille fyr. T.h.: "Frederik d. VIII" sammesteds.

Den første forjættende landkending ...

derefter New Yorks skyline (1922) med de forskellige anløbsdokker...

og så immigrations-malstøms-virvaret på Ellis Island (1892-1955), der kunne tage modet fra enhver.

Endelig blev skibsorkestret benyttet og musikalsk udæsket ved alle de lejligheder, hvor øvrighedspersoner aflagde offentlige visitter i USA.

Da f.eks. en københavnsk politimester/kriminal ekspert i 1922 skulle til New York og demonstrere nys opfundne eftersporingsmetoder, var der større opbud både ved ankomst og afsejling, og her måtte skibsorkestret konkurrere med et orkester fra landsiden. Man forsøgte på det nærmeste skiftevis at overgå hinanden i musikalsk færdighed og raffinement.

Her en beskrivelse: "Men festens clou var vel nok delegationens afrejse fra New York torsdagen den 21. september med "Oscar II". New Yorks politidirektør Mr. Enright med frue, en mængde højtstående

amerikanske politi-officerer, den argentinske delegation m.fl., indfandt sig om bord for at tage afsked, medens en af politiets patrouillebåde, der var bemannet med politiets eget harmoniorkester på 50 mand, alle i uniform, svingede op på siden af damperen. Fra båden, der var flagsmykket og med Dannebrog på fortoppen, intonerede politiorkestret flot og pompøst "Kong Christian..."

Efter at damperens orkester havde kvitteret med den amerikanske nationalmelodi, faldt politiorkestret ind med en række smældende og fejende melodier, som udførtes til stor ære for de enkelte musici. At det 'stramme' New Yorker politi ikke er uden en vis humor, og har et vågent øje for det aktuelle, fik man bevis på, da politiinspektøren og Mr. Enright drak et afskedsbæger på kommandobroen, og politiorkestret øjeblikkelig satte i med en i Amerika meget populær melodi "Aah, jeg er så tørstig!", hvilket man udmærket godt forstod, når man tog i betragtning, at Amerika er tørlagt, og at orkestrene i over en time havde udført den ene flotte præstation efter den anden."

Som en kuriositet for lige at anskueliggøre, hvorledes ordet 'jazz' kunne bruges virkelig nedsættende, når der skulle skydes med skarpt. Sergei Prokofievs "Love for Three Oranges" havde (kommissioneret) premiére i Chicago 8 måneder forud for politiinspektørens besøg og fik følgende kritiker-svada med på vejen: "Russisk jazzmusik med bolchevikisk forsiring"! Opsætningen havde været rasende dyr, og med den ufavorable kritik i tilgift gik hele Chicago Opera Association konkurs. Jazz, et farligt stærkt ord af uanet slagkraft.

Skibsmusikerne havde således mulighed for at høre og spille mangt og meget. Og den daglige indsats - om end det ikke har haft noget eller kun meget lidt med de moderne rytmer at gøre - krævede dog et dueligt orkester, og dermed veluddannede musikere, der ved landgang vel også havde en personlig nysgerrighed i at udforske den ny tids musik i New York. Uanset hvad, er der hjembragt en hel del materiale, som har kunnet give fingerpeg om udviklingen i USA, og mange af de danske jazzmusikers beretninger viser, at netop Amerika-bådene var en af de vigtigste tidlige forbindelseslinjer for jazzens flow til Danmark.

-oOo-

Efterhånden som der findes oplysninger om danske musikers TIDLIGE besøg i Amerika eller påvirkninger via slægtninge, der hjembragte instrumenter, grammofonplader, noder m.m., vil disse blive indført nedenstående.

Arnbjørn, Jean-Even (pianist): Faderen sejlede som musiker på DFDS' Amerika-båd "Frederik VIII", og han havde nodemateriale og grammofonplader med hjem i 1923-24.

Harald Andersen, violinist, var i New York sommeren 1919, hvorfra han hjembragte de nyeste jazz-dansemelodier.

Andersen, Hjalmar Johannes, fra 1906 og nogle år frem skibsmusiker på M.S. "C. F. Tietgen" på New York-ruten

Andersen, Thomas Adolf "Tom Andy", ophold i USA 1927-31

Balsbo, Fritz studerede tidligt i New York og udgav på den baggrund jazz klaverskole og jazzstudier for violinister.

Berggreen, Otto (pianist): Var tidligt i Amerika, kom formentlig hjem medio 1923.

Clausen, Hilmar: Havde været i USA 'og set lyset' - drømte om at opsætte revyforestillinger i København à la pragt, fest, fart og stil i Amerika. Fra 1921-25 leder af Tivolis Sommerteater (Arena), hvor han forsøgte at leve op til målsætningerne.

Cornelius, Victor (pianist/sanger): Kom retur til København tidligt i 1921 efter i adskillige sammenhænge og længere perioder at have akkompagneret som pianist til stumfilm samt ansættelse som pianist ved biografteatre og nodeforlag i New York.

Dietzmann, Fritz (cellist) på USA-turné fra 11. januar 1917 (med Axel Skjerne, pno) og længere tid frem (næppe relevant).

Eiberg, Valdemar (saxofonist, orkesterleder): Fik med passagerskibene "Frederik VIII" og "Oscar II" tilsendt saxofon fra fætre i Chicago samt løbende noder/plader med tidens ny jazzhits.

Enghusen, Theodor Marius, 1908-12 musikdirigent på Amerika-bådene

Ewans, Kai (saxofonist, orkesterleder – opr. Kaj Nielsen): Ewans havde en "onkel" (i handelsflåden, men ej familierelateret), der bragte plader med hjem fra USA i 1917, og en 5-strengt banjo i 1918. Disse plader m.v., blev studeret grundigt hver søndag formiddag af Ewans og Peter Rasmussen hjemme hos Valdemar Eiberg på Emilievej i Ordrup.

Yderligere var Ewans i New York 1930 ved skibsanløb med Bernhard Ettés Orkester, hvor han bl.a. hørte (efter eget udsagn) Benny Goodman spille på 'Onyx Club' i en opsætning med Red Nichols Five Pennies (Red Nichols var udpræget racist, og man kan næsten ikke forestille sig ham på 'Onyx Club'? Dertil var Onyx en speakeasy joint fra 1927-33 ledet af spritsmugleren Joe Helbock, og blev først legaliseret som offentlig klub i februar 1934)

Gade, Jacob, 1919-21 medlem af National Symphonic Orchestra, New York

Hansen, Ejnar (bror til Marius Hansen) var i USA omkring 1916-19.

Hansen, Marius (violinist/orkesterleder): Havde været i USA (og Paris og Budapest) før 1919 og dirigeret orkestre, der fremførte jazzinspireret repertoire. Hjembragte i 1919 bl.a. ca. 5 banjoer + en saxofon fra New York til brug for Wivels orkester. Kom hjem på ferie en månedstid fra New York i august 1916, inden han atter skulle retur og tiltræde som koncertmester for New Yorks Philharmoniske Orkester.

Hartwig, John (klarinetrist): Havde været i USA bl.a. Chicago, hvor han i 1923 hørte King Oliver's Creole Jazz Band. Han forstod egentlig ikke musikudøvelsens metodik på dette tidspunkt, men var meget fascineret af musikens kraft.

Hartwig blev, som klarinetrist, senere i København medlem af Hot Clubs jazzorkester (efter krigen).

Hellberg, Aksel Skjold, 1925-29 musiker på Amerika-bådene

Høeg, Charles Svend Ivar (saxofonist): Havde været i USA og selv hjembragt sin altsax derfra. Kom hjem ca. 1923-24. Var atter i USA i 1926.

Jensen, "Tykke" Ejnar (banjoist/violinist/bassist): Havde været i USA før 1919 og spillet i amerikanske jazzbands bl.a. i samarbejde med Marius Hansen.

Lange, John (banjoist, guitarist, bassist): Havde været tidligt i USA

Mortensen, Eigil (saxofonist): Opholdt sig i USA 1919-27. Havde tidligt adskillige egne bands i USA, bl.a. med Johnny Hodges (inden denne kom med Duke Ellington).

Mortensen, Hans (banjoist/guitarist): Havde forbindelse til Melrose Brothers, Chicago, hvorfra han fik originale orkesterarrangementer og banjo-/guitarnoder.

Nansen, Betty (senere teaterleder) var på turné i USA i løbet af 1. kvartal 1916. Hun anvendte senere jazzpræget musik i sine teateropsætninger.

Julian Olsen havde to sønner, forretningsmænd i New York, som til stadighed tilsendte ham de ny, moderne noder.

Kai Julian Olsen havde to ældre brødre, der var forretningsmænd i New York, og som til stadighed sendte de sidste ny, moderne noder hjem til ham.

Petersen, Axel Frederik "Bollen", cello/gtr, var i USA ca. 1916 (evt sammen med Jens Warny)

Petersen, "Teddy" Theodor Marius Christian Sørensen (violinist): I USA 1910-ca april 1917, hovedsageligt virke i biograforkestre, ledsagemusik til stumfilm, bl.a. Strand Theater, Broadway, New York.

Rasmussen, Peter (basunist) besøgte New York ved skibsanløb med Bernhard Ettés Orkester i 1930.

Skaarup, Frede (og fru Hertha), Scala Teatrets direktør, var i USA (1919) for at lade sig inspirere af tidens ny former. Han købte blandt andet rettighederne til "Dardanella", der var indlagt i Scala Revuen 1920 "Hallo, Amerika!".

Der blev der også indkøbt adskillige saxofoner til samme, læs mere under Pathéfon Salonorkester 1920 + Scala Teatret.

Frede Skaarup om Woodings engagement i Cirkusbygningen i 1925: "En af mine grunde til at give mig i lag med denne umådelige kostbare sag, er den, at jeg gerne vil vise københavnernes et jazz-band - jeg ved, at når københavnernes har hørt Sam Woodings Band, vil de alle som én indrømme, at vi overhovedet aldrig før har hørt et rigtigt jazz-band herhjemme."

Skjerne, Axel, pianist, på USA-turné fra 11. januar 1917 og længere tid frem (næppe relevant).

Skjoldborg, Berthel og Anker (hhv. banjo/sax og sax/trommer samt orkesterledere): Omkring 1916-17 kom deres storesøster hjem fra en længere rejse til USA med plader og førstehåndsindtryk om orkesterbesætninger.

Skouby, Aksel hørte Armstrong og Calloway i New York i 1929. Spillede i øvrigt sammen med adskillige amerikanske musikere under sine tidlige år i Berlin/tyskland.

Tognarelli, Scandio (violinist/orkesterleder): Var tidligt i USA.

Tolderlund, Jens Eugén (ukendt instrument). Født i New York 1906, og returnerede til Danmark omkring 1918. Boede i samme gade (Mølle Allé, Valby) som Kai Ewans og Peter Rasmussen og har måske kunnet forklare et og andet for dem via forbindelser i NY. Returnerede selv til New York i 1924.

Warny, Jens (violinist/orkesterleder): Tilbage i Danmark i 1916, og anden gang 1925, se Dansk Musiker Tidende 1. september 1926.

Prins Aage: Hjembragte i efteråret 1919 en banjo - han var meget begejstret for den jazzagtige musik, han havde hørt under en længere rejse i USA. Blev fast gæst, da Valdemar Eiberg åbnede i "Adlon". Prins Aage mødte også Jens Warny i Dakar, Senegal, omkring 1912-13.

En konkurrent og anden mulig forbindelse, "Hamburg-Amerika Linie", her på hjørnet af Frederiksberggade/Strøget ved Rådhuspladsen, ca. 1914.

NOTE I kilder/hjælp: Erhvervsregistret, Vore Herrer, Skandinavien-Amerika Linjen, Per Nielsen/'Fru Jensen og andre vestindiske danskere'/Nationalmuseet 2015, Wikipedia, Københavns Bymuseum, Københavns Stadsarkiv, Kend din by, Danskernes historie on-line,